

## СЕМАНТИЧНІ ТА ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНІ ГРУПИ ФРАЗЕМ ЕПІСТОЛЯРІЮ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.

Випуск 1 (43)

УДК 811.161.2'373.7:821.161.2-1

DOI:10.24144/2663-6840/2020.1(43).163-168

Красовська О., Боть Л. Семантичні та лексико-граматичні групи фразем епістолярію Лесі Українки; кількість бібліографічних джерел – 12; мова українська.

**Анотація.** У статті з'ясовано роль фразеологічних одиниць у текстах різних стилів, зокрема в епістолярному, що представлений листами Лесі Українки. Подано актуальні думки українських мовознавців щодо функціонального призначення фразем різного типу та визначено, що вивчення фразеологічних явищ дає можливість тлумачити різноманітні мовні процеси. Акцентовано увагу на тому, що такі дослідження є актуальними для різноманітних ярусів і ділянок лінгвістичних знань.

Важливою деталлю дослідження, що представлено в статті, є з'ясування поняття «фразеологізм», яке подано лексикографами Інституту мовознавства ім. О. Потебні АН України. Апелюючи до думок відомих мовознавців, таких, як: Л. Авксент'єв, М. Алефіренко, Н. Бабич, С. Ганжа – виокремлено основні ознаки фразеологічних одиниць, подано детальну їх характеристику. Підкреслено особливу рису, що дає зрозуміти: фразеологізми не є еквівалентами частин мови, але вони можуть бути співвіднесеними з ними.

У статті досліджено різні розряди фразеологічних одиниць, що представлені в епістолярію Лесі Українки та які розподілені за семантичними й лексико-граматичними ознаками. Подано стилістичну роль цих одиниць і з'ясовано, що вона досить вагома, оскільки фраземи експресивно насичені та мають оцінний компонент.

Дослідження містить критерії, за якими визначено, що в основі розподілу фразеологічних одиниць на лексико-граматичні класи, як і в лексичі, лежить морфологічний принцип, який доповнюється синтаксичним і лексико-семантичним.

Проаналізовано такі лексико-граматичні розряди фразем: субстантивні, ад'єктивні, вербальні, адвербіальні та інтер'єктивні, що представлені в епістолярію Лесі Українки.

З'ясовано, що деякі з вербальних фразем не зафіксовані у «Фразеологічному словнику» та об'єднані загальним значенням дії, тому й мають окремі граматичні категорії дієслова (вид, число, стан тощо).

Стаття містить детальний аналіз фразеологічних одиниць субстантивного типу, які представлені значною кількістю стилістично вагомих іншомовних одиниць.

У дослідженні підкреслено, що, на відміну від вербальних та субстантивних фразем, адвербіальні фразеологічні одиниці мають не досить чіткі межі та у листах письменниці подібні фразеологізми з різних боків характеризують дію, процес, стан, виражені дієсловом. З'ясовано, що вони різні за семантикою, емоційно-експресивним забарвленням, структурними особливостями, стилістичною приналежністю.

**Ключові слова:** фразеологічні одиниці, фразема, лексема, синоніми, лексико-граматичні розряди, структурний тип, субстантивні, ад'єктивні, вербальні, адвербіальні та інтер'єктивні, епістолярій.

**Постановка проблеми.** У сучасному мовознавстві значну увагу приділено питанням фразеології, з'ясування яких має важливе теоретичне значення, оскільки вивчення фразеологічних явищ дає можливість тлумачити різноманітні мовні процеси. «Фразеологічні явища втручаються в сувору ієрархію мовних рівнів, які, звичайно, подаються як замкнені в собі підсистеми мови, порушують регулярний автоматизм взаємодії деяких з них, справляють вплив на історичний рух словникового складу, а почасти типових конструкцій мови» [Амосова 1967, с.7]. Вивчення таких явищ може бути корисним не лише для стилістики, але й для інших галузей лінгвістичних знань.

**Аналіз досліджень.** Цікавими дослідженнями в галузі фразеології в останні десятиліття ХХ ст. стали роботи Л. Авксент'єва, С. Александрової, М. Алефіренка, Н. Бабич, С. Денисенко, Т. Космеди, А. Романченко, О. Юрченка. За міркуваннями деяких дослідників (С. Ганжа, Л. Авксент'єв), поза межами фразеології знаходяться прислів'я, приказки, афоризми, перифрази, крилаті вислови,

термінологічні словосполучення, нефразеологізовані тавтологічні словосполучення. На нашу думку, прислів'я, приказки, афоризми є стійкими зворотами, мають постійний, відтворюваний за традицією склад компонентів та специфічне фразеологічне значення, тому їх можна зарахувати до фразем.

Проблема тлумачення фразеологізмів є актуальною й викликає неабиякий інтерес як у мовознавців, так і в непересічних громадян. **Мета** нашого дослідження полягає в з'яванні місця в лінгвістиці фразеологічних одиниць та їх лексико-граматичних та семантичних груп, використовуючи епістолярій Лесі Українки. ФО (фразеологічні одиниці) в українському мовознавстві представлені як специфічні, які мають свої особливості, а саме: наявність відповідного значення, що є постійним, відтворюваним за традицією, та граматичних категорій. Вони вступають у зв'язки з іншими членами речення не окремими своїми компонентами, а як цілісна одиниця.

Специфіка аналізованого матеріалу зумовила застосування таких лінгвістичних **методів:** струк-

турно-семантичного, який використаний для аналізу лексем та фразем, стилістично-описового та квалітативного, які дали можливість схарактеризувати ФО епістолярію.

**Виклад основного матеріалу.** Епістолярій Лесі Українки містить багатий матеріал щодо використання фразеологічних одиниць, які можна розподілити не лише за семантичними, але й за лексико-граматичними ознаками. Ці одиниці експресивно та емоційно вагомі. На наше переконання, не слід подавати еквівалентність фразеологізмів та частин мови. Доцільною буде характеристика фразем через ключове слово, яке належить до тієї чи іншої частини мови. Розподіл ФО на лексико-граматичні класи відбувається за морфологічним принципом, що доповнений синтаксичним і лексико-семантичним. В епістолярію письменниці можна виокремити такі лексико-граматичні розряди фразем: субстантивні, ад'єктивні, вербальні, адвербіальні та інтер'єктивні.

Вербальні (дієслівні) фразеологізми об'єднані загальним значенням дії і мають окремі граматичні категорії дієслова, тобто категорії особи, числа, виду, часу, стану, й іноді роду. Найчастотніша модель цього типу ФО – **дієслово + іменник**, яка в листах письменниці іноді поширена займенниками та прикметниками: «... *ідей багато, а писати мушу коротко, се дуже врізує крила всякій ліриці»* [Українка Леся 1978, Т. 11, с. 99] – ‘позбавити кого-небудь можливості здійснювати щось’ [ФСУМ 1999, с. 639]; «*Я не сподівалась, що тобі, Микосю, найлегша буде грецька мова, – об неї багато гімназистів зуби ламають*» [Українка Леся 1978, Т. 11, с. 50] – ‘докладаючи великих зусиль, не досягти бажаного результату’ [ФСУМ 1999, с. 412]; «... *не дав собі часу і змоги пустити коріння*» *десь у своїм краю*» [Українка Леся 1979, Т. 12, с. 247] – ‘приживатися, закріплюватися, обживатися де-небудь’ [ФСУМ 1999, с. 719]; «... *аби ніхто собі даремне крові не псував ...*» [Українка Леся 1978, Т. 10, с. 379] – ‘нервувати, драгуватися’ [ФСУМ 1999, с. 715]; «... *знала, що тут нічого не зроблю, а битиму байдики увесь час ...*» [Українка Леся 1978, Т. 10, с. 78] – ‘бути без діла, весело проводити час’ [ФСУМ 1999, с. 23]; «... *я Вас люблю і бажала б Вам справді “неба прихилити”, та тільки не знаю, як се зробить*» [Українка Леся 1978, Т. 10, с. 237] – ‘зробити для кого-небудь все, навіть неможливе’ [ФСУМ 1999, с. 700]; «*Хтосічок нехай тим голови і душі не сушить*» [Українка Леся 1979, Т. 12, с. 81] – ‘напружено думати, роздумуватись над чимось, шукаючи розв’язання якихось проблем’ [ФСМУ 1999, с. 871]; «... *я не тільки не “вбивала клинів” між Вами і дядиною, але, навпаки, рада б їх витягти ...*» [Українка Леся 1979, Т. 12, с. 25] – ‘сварити кого-небудь між собою’ [ФСУМ 1999, с. 69]. Варта уваги семантика відповідних фразем, яка зумовлює експресивність тексту листів. Деякі з цих одиниць мають меліоративну конотацію, наприклад: *пустити коріння, небо прихилити*; інші ж – пейоративну, наприклад: *бити байдики, зуби ламати, вбивати клини* тощо.

Значна частина фразем цього структурного типу не зафіксована у «Фразеологічному словнику» (наприклад, *пробити лід, гріхи не пускають, задати шику, розум купувати* тощо). Аналіз ФО цієї структурної моделі дає можливість стверджувати, що деякі з них входять до синонімічних рядів: *бути без діла – байдикувати – гави ловити – бити байдики; покарати – намити голову – скрутити голову*. Дієслівні моделі стійких словосполучень часто мають оцінне значення: *товкти воду, втерти носа, бити байдики, носа дерти* тощо. Фраземи цього структурного типу часто містять однакові лексеми, але при цьому семантика одиниць може значно різнитися: *дерти носа – вішати носа – не показувати носа – втерти носа* і т. ін. Відповідно перший фразеологізм означає «зазнаватися», другий – «сумувати», третій – «ховатися», останній – «щось довести». У тексті епістолярію такі одиниці набувають різних семантичних та експресивних відтінків, що сприяє створенню певного колориту тексту. Інший ряд фразеологізмів, де є однакові лексеми, також є свідченням семантичної відмінності: *голову сушити – намити голову – скрутити голову*. Усі фраземи ряду містять спільну лексему «голова», та значення цих одиниць відповідно різне: ‘думати’, ‘посварити’, ‘зіпсувати’. Якщо в попередніх рядах ми прослідкували різні семантичні відтінки фразем на тлі використання однакових лексем, то є в листовних текстах письменниці й такі фраземи, у яких немає однакових лексем, а семантика фразеологічних одиниць однакова, отже можемо стверджувати, що фраземам властиве явище синонімії. Порівняємо: *бити байдики – гави ловити*. У цих ФО немає однакових лексем, але ж спільне значення – ‘гуляти, нічого не робити’. Фразеологізми цього структурного типу мають різний ступінь експресивності. Якщо фраземи *вуха в’януть, задати шику, гріхи не пускають, собак вішати, носа дерти* містять лексеми, які наділені адгерентною експресивністю, то інші – *кров псувати, намити голову, пробити лід, пустити коріння, зуби ламати, гави ловити* – набувають відповідного значення у контексті.

Субстантивні (іменникові) фраземи об'єднані наявністю певного іменникового значення, тобто такого, що виражається через категоріальне значення особи, предмета, а також у поєднанні з граматичним значенням роду, числа й відмінка, про що зауважував М. Демський [Демський 1981, с. 34]. Більшість таких ФО в епістолярних текстах Лесі Українки має неповну відмінкову парадигму, але всі експресивно вагомі, які зазвичай мають оцінне значення, при цьому воно може бути не лише позитивним, але й негативним: «*“Душею товариства” був на той час доктор Кобринський ...*» [Українка Леся 1978, Т. 11, с. 263] – позитивна оцінка; «*Дуже жаль, що послала тобі останню відкритку, бо сьогодні довідалась, що все то, очевидно, була одна “игра ума”*» [Українка Леся 1979, Т. 12, с. 243] – позитивна оцінка; «*“Проза життя” тут здобувається тяжко ...*» [Українка Леся 1979, Т. 12, с. 276] – негативна оцінка; «*Усе те – крапля в морі ...*»

[Українка Леся 1978, Т. 10, с. 160] – негативна оцінка; «*Досі мороз поза шкурую пробігає ...*» [Українка Леся 1979, Т. 10, с. 319] – негативна оцінка.

Для посилення експресивності та оцінного значення авторка листів часто вживає конструкції, де представлено такий структурний тип фразем, як: іменник + займенник + іменник з прийменником, або субстантивовані прикметники тощо: «*Просто ніж мені в серці Ваші докори!*» [Українка Леся 1978, Т. 10, с. 335]; «... *тільки боюся, що то “глас вопиющего в пустыне”*» [Українка Леся 1979, Т. 12, с. 68]. До цього розряду ФО можна зарахувати нерозривні сполучення слів, що мають відтворюваний характер та ключові слова-іменники. Такі одиниці в епістолярних текстах несуть певне смислове, емоційне та експресивне навантаження, крім цього, часто містять «побажання» різного характеру (позитивні й негативні): «*Мама ремонтирвала кийську квартиру і на тім тиждні має приїхати сюди очищать дом для орендатора, що має перебраться хутко сюди – щоб йому ні дна ні покршики*» [Українка Леся 1978, Т. 10, с. 355]; «*А що од п. Озаркевичевої - ні вітру, ні хвилі ?*» [Українка Леся 1978, Т. 10, с. 315]; «*Од тьоті Слі нема ще ні слуху ні вісті*» [Українка Леся 1978, Т. 11, с. 58]; «... *але досі не маю “ні одвіту ні привіту”*» [Українка Леся 1978, Т. 11, с. 70].

Епістолярій письменниці містить й іншомовні ФО субстантивного типу. Вони представлені французькою та німецькою мовами, що, на нашу думку, зумовлено великою популярністю цих мов у період кінця ХІХ – поч. ХХ ст. Запозичені фраземи допомагають створити в листі певний психологічний та емоційний мікроклімат. Вони слугують не лише засобом передачі інформації, а й експресивним важелем, що налаштовує на спілкування [Красовська 2006, с. 270]: «... *Садовський мусить провалитись, бо та Базилевська ... – zero personnifie (уособлений нуль – фр.)*» [Українка Леся 1978, Т. 11, с. 24]; «... *слід, щоб вона (Лілія) жила там і надалі, бо інакше буде проводити Hundes efen (собаче життя – нім.) ...*» [Українка Леся 1978, Т. 11, с. 167]; «*В Києві буде la saison morte (мертвий сезон – фр.) в саму весну ...*» [Українка Леся 1978, Т. 11, с. 33]; «*Ну, однак, ти, і лиси, і кияни – всі хочете розвити в мені mania grandiosa (манію величності – лат.)*» [Українка Леся 1978, Т. 11, с. 28]; «*Публіці бракує таких драм, як “Троянда”, але таким драмам бракує акторів, - от і cercle vicieux (зачароване коло – фр.)*» [Українка Леся 1978, Т. 11, с. 38]; «... *все більш і більш мною опановує idee fixe, що коли б я років три прожила в доброму кліматі, то була б як люди ...*» [Українка Леся 1978, Т. 10, с. 37].

Вербальні та субстантивні фраземи мають чіткі межі, яких немає в адвербіальних ФО. У листах письменниці ці фразеологізми можуть характеризувати дію, процес, стан, які виражені дієсловом. Вони різні за емоційно-експресивним забарвленням, семантикою, структурними особливостями, стилістичною приналежністю.

Фраземи цього типу містять значну кількість порівняльних конструкцій, які виконують певну стилістичну функцію, експресивно збагачуючи

текст епістолярію: «*Зате нема ні снігу, ні ожеледі, ні “мраки” – коли дощ, то вже (як з відра!)*» [Українка Леся 1978, Т. 10, с. 402]; «... *а другого дня тиняються, як мокра курка ...*» [Українка Леся 1978, Т. 11, с. 68]; «*Бідний Пуц лежав би досі, як риба на березі*» [Українка Леся 1978, Т. 10, с. 92]; «*Сама ж досі не можу одійти від втоми, просто чогось уморена, як та собака*» [Українка Леся 1978, Т. 10, с. 315]. Усі адвербіальні фразеологізми стилістично вагомі, особливо ті, що містять сполучник як, прислівники та дієприслівники: «*Мені страх як хотілось би вилізти на гору Чатир-Даг ...*» [Українка Леся 1978, Т. 11, с. 36]; «*Листа твого ми ждали, як бога ...*» [Українка Леся 1978, Т. 11, с. 120]; «*Ну, от і мусимо, “скрипя серцем”, ... їхати на чужину ...*» [Українка Леся 1979, Т. 12, с. 247]; «*Тут так уже стараюсь, щоб нічого лишнього не купувать, а все-таки гроші розходяться, як вода*» [Українка Леся 1978, Т. 10, с. 198]; «*Ми з Дорою остаємось самі як пальці*» [Українка Леся 1978, Т. 10, с. 318]; «*Першу ніч я провела тоді, як тинь в Дантовому пеклі ...*» [Українка Леся 1978, Т. 10, с. 37]; «... *в другій годині ночі вернулись додому, іменно “не солоно хлебавши ...*» [Українка Леся 1978, Т. 11, с. 298]; «*як у раю*» [Українка Леся 1978, Т. 10, с. 56]; «*Зате Міка зовсім, як риба в воді ...*» [Українка Леся 1978, Т. 10, с. 312]; «... *їй же всякі обвинувачення як горіх об стіну*» [Українка Леся 1979, Т. 12, с. 144]; «*Розписка у мене єсть, ховаю “як зіницю ока”*» [Українка Леся 1978, Т. 11, с. 27].

В епістолярію письменниці велика кількість замкнених п'яти-, шести-, семи-, восьмикомпонентних прислівникових фразеологізмів. Аналіз дає підстави стверджувати, що вони емоційно та експресивно вагомі, при цьому мають оцінний характер, допомагають передавати відповідну інформацію: «*Живеться тут, як в раю Котляревського: “не холодно й не душно, не весело й не скушно”*» [Українка Леся 1978, Т. 11, с. 311]; «... *хто не має доброї сім'ї, як-от Ліда, то чисто хоч об стіну головою бийся*» [Українка Леся 1978, Т. 10, с. 255]; «*Велике горе, що впало раптом, як грім з ясноного неба*» [Українка Леся 1979, Т. 12, с. 92]; «... *все надумує втікати на Україну, “на тихі води, на ясні зорі”*» [Українка Леся 1979, Т. 12, с. 123]; «... *я і так же взяла від тебе гроші на Єгипет ні за що ні про що*» [Українка Леся 1979, Т. 12, с. 380].

Фраземи цього лексико-граматичного розряду дають можливість влучно оцінити події: «*не з тої опери*»; «*як у раю*», «*як грім з ясноного неба*», «*status quo*», причому оцінка може бути й позитивна: «*як бога*», «*на тихі води, на ясні зорі*», і негативна: «*на авось*», «*як горох об стіну*» тощо. Усі фраземи цього типу емоційно наповнені.

Ад'єктивним (прикметниковим) фразеологізмам «притаманне категоріальне значення атрибутивності, здатність виражати статичну ознаку предметів», – зауважує М. Алефіренко [Алефіренко 1987, с. 59]. Межі таких фразем (як і адвербіальних) досить «розмиті». Аналіз таких ФО доводить, що стилістичне наповнення значною мірою пов'язане з граматичними та семантичними озна-



ками прикметників: «... сиджу я, хоч і в Італії, та “в печі замазана”» [Українка Леся 1978, Т.11, с. 309]; «... він ще трошки *depayse* (вибитий з колії (фр.))» [Українка Леся 1978, Т.11, с. 368]; «Люді Луцьк перстом божим указаний» [Українка Леся 1979, Т.12, с. 10]; «... Вам не прийдеється докорити мені, що я “ні гаряча, ні холодна”» [Українка Леся 1979, Т.12, с. 11]. Фразеологізми «перстом божим указаний» та «вибитий з колії» мають граматичні категорії чол. р. однини. Один із них означає «необхідний, бажаний», отже, співвідноситься з прикметником морфологічно, семантично і синтаксично, інший – «непрацездатний, неспроможний виконувати щось» [ФСУМ 1999, с. 79], теж семантично співвідноситься з прикметником.

Інтер'єктивні ФО за синтаксичною будовою відповідають реченням (простим, поширеним і непоширеним і зазвичай неускладненим); а за семантикою знаходяться на межі різних лексико-граматичних розрядів (дієслівних, прикметникових, іменникових). Стилістика таких одиниць різноманітна. Вони наділені неабиякою експресивністю та можуть набувати різних стилістичних відтінків (незадоволення, різного роду побажання тощо): «*Хай мене грім уб'є, коли я знаю, в чім виражається їх “політика”*» [Українка Леся 1978, Т.10, с. 229]; «*Хай горт мене вхопить, коли що-небудь в тому розумію*» (фр.) [Українка Леся 1979, Т.10, с. 279]; «*Бачила я на виставі знаменитого Бекліна, нехай мене повісять його поклонники, але я, далєбі, не розумію, на чім держиться його слава*» [Українка Леся 1978, Т.11, с. 130]; «*Але, може, його не чіпати, бо й так я з усіма моїми країнами заслужила собі від Вас – “нехай вам хрін”*» [Українка Леся 1978, Т.10, с. 209]; «*Скажіть Ліді і Раді, що я їм от-от напишу, “да поразит мене гнев олімпійцев”*» [Українка Леся 1978, Т.10, с. 338].

Епістолярій Лесі Українки насичений власне українськими та іншомовними прислів'ями, приказками, афоризмами. Ці мовні одиниці різняться не лише тематично, а й за мовним критерієм. Аналіз доводить, що афоризми з релігійною тематикою (біблійні вислови, уривки молитов тощо) мають морально-оцінне значення [Мацюк 2014, с. 148] та є експресивно вагомі: «*значить, їх інститут ще поки що бог милував*» [11, 341]; «*добрими замірами вимощене пекло ...*» [Українка Леся 1978, Т.11, с. 146]; «*Признаю за Вами право жарту нині, і прісно, і вовіки-віків ...*» [Українка Леся 1979, Т.12, с. 194]; «... в моїй хаті дихання порує, мов фіміам на алтарі величної богині ...» [Українка Леся

1978, Т.11, с. 10], «*Людина передбачає, бог визнає!*» (фр.) або скоріш «*чорт робить навпаки*»» (фр.) [Українка Леся 1978, Т.11, с. 42], «*Даждь ми, господи, по слову сему*» [Українка Леся 1979, Т.12, с. 102]; «*По делам вашим да судят вас*» [Українка Леся 1979, Т.12, с. 122]; «*Чудны дела твои, господи!*» [Українка Леся 1979, Т.12, с. 51]; «*Що то вже за переписка, коли до неї треба “со страхом божим и верою приступати!”*» [Українка Леся 1978, Т.10, с. 274]; «*Буду жити, буду працювати, то відплачуся, а як ні, то “остави нам долги наша, як оже и мы оставляем должникам нашим ...”*» [Українка Леся 1978, Т.11, с. 372]. Ключова лексема в таких висловах *Бог*, яка наділена експресивною стилістикою.

У листах письменниці значна частина однакових прислів'їв та приказок, що вжиті різними мовами: «*Ну, краще пізно, як ніколи*» [Українка Леся 1978, Т.11, с. 313] і «... *Vont mieux tard que jamais*» (краще пізно, ніж ніколи – (фр.)) [Українка Леся 1978, Т.11, с. 318] або «*Все добре, що добре кінчається*» [Українка Леся 1979, Т.12, с. 136] і «*All is well, that ends well*» (все добре, що добре кінчається – (англ.)) [Українка Леся 1978, Т.10, с. 410]. Використання іншомовного висловлювання (афоризму, прислів'я чи приказки) в епістолярію є стилістично виправданим, крім цього, майже завжди містить оцінку: «*Все оце говорю на основі приказки “посол наче осел (польськ.)”*» [Українка Леся 1978, Т.11, с. 84]; «*При сьому я добре пам'ятаю, що “до пори жбан воду носить, доки му ся вухо не вірве ...” (польськ.)*» [Українка Леся 1978, Т.12, с. 214]. Аналіз доводить й експресивність фразеологічних порівняльних конструкцій, що вжито в епістолярію різними мовами: «... *пишіть мені, не гаючись. – “czekam Waszego listu, jak ziemia rosy niebieskiej*» (Чекаю Вашого листа, як земля небесної роси – польськ.)» [Українка Леся 1978, Т.10, с. 235]; «... *недаром кажуть triste comme une jour nee de pluiedans les montagnes ... (Сумно, як дощовий день у горах – фр.)*» [Українка Леся 1978, Т.10, с. 231].

**Висновки.** Аналіз семантичних та лексико-граматичних груп фразем епістолярію Лесі Українки засвідчив глибокі ознаки індивідуально-авторської манери її письма. Іншомовні елементи сприяють пізнанню внутрішнього світу Лесі Українки з її турботами, переживаннями та сподіваннями. Використовуючи фраземи у своїх листах, письменниця надавала їм більшої експресивності, образності. У перспективі плануємо дослідження іншомовних елементів у поетичній творчості Лесі Українки.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Авксентьев Л. Г. Сучасна українська мова: Фразеологія. Харків: Вища школа, 1983. 137 с.
2. Алефіренко М. Ф. Теоретичні питання фразеології. Харків: Вища школа, 1987. 135 с.
3. Ганжа С. А., Донюш І. В., Войтенко М. П. Словник фразеологічних одиниць епістолярної спадщини Лесі Українки. Дніпропетровськ: Пороги, 2009. 36 с.
4. Демський М. Т. Лексичні та граматичні особливості українських іменникових фразеологізмів. *Мовознавство*. 1981. № 2. С. 34–35.
5. Космеда Т. А., Осіпова Т. Ф. Фразеологічні одиниці в тексті щоденника Т. Шевченка (до 155-річчя від часу написання «Журналу»). *Лінгвістика*. 2012. № 2. С. 142–151.

6. Красовська О. М. Стилiстичний компонент значення фразеологiзмiв (на матерiалi епiстолярiю Лесi Українки). *Мовознавчий вiсник: зб. наук. праць Черкаського нац. ун-т ім. Б. Хмельницького*. Черкаси: Брама. 2006. Вип. 3. С. 268–274.
7. Мацюк З., Фенко М. Фраземiка в контекстi епiстолярiю Лесi Українки. *Лiнгвостилiстичнi студiї*. Вип. 1. С. 146–153.
8. Романченко А. П. Лiнгвокреативнiсть мовної особистостi: фразеологiчнi одиницi. *Записки з українського мовознавства*. 2017. Вип. 24. Т. 2. С. 196–204.
9. Українка Леся. Зiбрання творiв: У 12-ти т. Київ: Наукова думка, 1978. Т. 10. 544 с.
10. Українка Леся. Зiбрання творiв: У 12-ти т. Київ: Наукова думка, 1978. Т. 11. 480 с.
11. Українка Леся. Зiбрання творiв: У 12-ти т. Київ: Наукова думка, 1979. Т. 12. 696 с.
12. Фразеологiчний словник української мови у 2-х кн. / укл. В. М. Білоноженко та ін. Київ: Наукова думка, 1999. 984 с.

## REFERENCES

1. Avksentiev L. H. Suchasna ukrainska mova: Frazeolohiia [Modern Ukrainian language: Phraseology]. Kharkiv: Vyshcha shkola, 1983. 137 s. [in Ukrainian].
2. Alefirenko M. F. Teoretychni pytannia frazeolohii [Theoretical questions of phraseology]. Kharkiv: Vyshcha shkola, 1987. 135 s. [in Ukrainian].
3. Hanzha S. A., Doniush I. V., Voitenko M. P. Slovyk frazeolohichnykh odynyts epistoliarnoi spadshchyny Lesi Ukrainky [Dictionary of phraseological units of Lesya Ukrainka's epistolary heritage]. Dnipropetrovsk: Porohy, 2009. 36 s. [in Ukrainian].
4. Demskyi M. T. Leksychni ta hramatychni osoblyvosti ukrainskykh imennykovykh frazeolohizmiv [Lexical and grammatical features of Ukrainian noun phraseology]. *Movoznavstvo*. 1981. №2. S. 34–35 [in Ukrainian].
5. Kosmeda T. A., Osipova T. F. Frazeolohichni odynytsi v teksti shchodennyka T. Shevchenka (do 155-richchia vid chasu napysannia «Zhurnal») [Phraseological units in the text of T. Shevchenko's diary (to the 155<sup>th</sup> anniversary of the «Journal»)]. *Linhvistyka*. 2012. № 2. S. 142–151 [in Ukrainian].
6. Krasovska O. M. Stylistychni komponent znachennia frazeolohizmiv (na materiali epistoliaruii Lesi Ukrainky) [Stylistic component of the meaning of phraseology (based on the epistolary of Lesya Ukrainka)]. *Movoznavchyi visnyk: zb. nauk. prats Cherkaskoho nats. un-t im. B. Khmelnytskoho*. Cherkasy: Brahma. 2006. Vyp. 3. S. 268–274 [in Ukrainian].
7. Matusik Z., Fenko M. Frazemika v konteksti epistoliaruii Lesi Ukrainky [Phrasemics in the context of Lesya Ukrainka's epistolary]. *Linhvostylistychni studii*. Vyp. 1. S. 146–153 [in Ukrainian].
8. Romanchenko A. P. Linhvokreatyvniost movnoi osobystosti: frazeolohichni odynytsi [Linguo-creativity of language personality: phraseological units]. *Zapysky z ukrainskoho movoznavstva*. 2017. Vyp. 24. Т. 2. S. 196–204 [in Ukrainian].
9. Ukrainka Lesia. Zibrannia tvoriv: U 12-ty t. [Collection of works: In 12 volumes.] Kyiv: Naukova dumka, 1978. Т. 10. 544 s. [in Ukrainian].
10. Ukrainka Lesia. Zibrannia tvoriv: U 12-ty t. [Collection of works: In 12 volumes.] Kyiv: Naukova dumka, 1978. Т. 11. 480 s. [in Ukrainian].
11. Ukrainka Lesia. Zibrannia tvoriv: U 12-ty t. [Collection of works: In 12 volumes.] Kyiv: Naukova dumka, 1979. Т. 12. 696 s. [in Ukrainian].
12. Frazeolohichni slovyk ukrainskoi movy u 2-kh kn. [Phraseological dictionary of the Ukrainian language in 2 books] / uкл. V. M. Bilonozhenko ta in. Kyiv: Naukova dumka, 1999. 984 s. [in Ukrainian].

## SEMANTIC AND LEXICO-GRAMMATICAL GROUPS OF PHRASES OF THE EPISTOLARY OF LESYA UKRAINKA

**Abstract.** The article clarifies the role of phraseological units in texts of different styles, in particular in the epistolary one, which is represented by Lesya Ukrainka's letters. The current views of Ukrainian linguists about the functional purpose of phrases of different types are presented and it is determined that the study of phraseological phenomena makes it possible to interpret various language processes. The emphasis is placed on the fact that such studies are relevant for various tiers and areas of linguistic knowledge.

An important detail of the research is the elucidation of the concept of «phraseology», which is presented by lexicographers of the Institute of Linguistics. O. Potebny of the Academy of Sciences of Ukraine. Appealing to the opinions of well-known linguists, such as: Avksentiev, Alefirenko, Babych, Ganzha - the main features of phraseological units are highlighted, their detailed characteristics are given. A special feature is emphasized, which makes it clear: phraseology is not equivalent to parts of speech, but they can be correlated with them.

The study contains criteria according to which it is determined that the basis for the division of phraseological units into lexical and grammatical classes, as in vocabulary, is the morphological principle, which is supplemented by syntactic and lexical-semantic

The following lexical and grammatical categories of phrases are analyzed: substantive, adjectival, verbal, adverbial and interactive, which are presented in the epistolary of Lesya Ukrainka.

It is found that some of the verbal phrases are not recorded in the «Phrase Dictionary» and are united by a common meaning of action, and therefore have separate grammatical categories of verbs (type, number, state, etc.).

The article contains a detailed analysis of phraseological units of the substantive type, which are represented by a significant number of stylistically significant foreign language units.

The study emphasizes that, in contrast to verbal and substantive phrases, adverbial phraseological units do not have clear enough boundaries and in the writer's letters such phraseologies from different angles characterize the action, process, state, expressed by the verb. It was found that they are different in semantics, emotionally expressive color, structural features, stylistic affiliation.

**Keywords:** phraseological units, phrasema, leksema, synonyms, lexical-grammatical categories, structural type, nouns, adjectival, verbal, adverbial and interactive, epistolary.

© Красовська О., Боть Л., 2020 р.

**Олена Красовська** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри методики навчання, стилістики й культури української мови Черкаського національного університету, Черкаси, Україна, <https://orcid.org/0000-0001-8614-8396>

**Olena Krasovska** – Candidate of Philology, Associate Professor of the Ukrainian Language Department, Cherkasy National University, Cherkasy, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0001-8614-8396>

**Людмила Боть** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри методики навчання, стилістики й культури української мови Черкаського національного університету, Черкаси, Україна, <https://orcid.org/0000-0001-8718-3863>

**Ludmila Bot** – Candidate of Philology, Associate Professor of the Ukrainian Language Department, Cherkasy National University, Cherkasy, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0001-8718-3863>